

Social Capital: Above its up and down in academic research

Jafar Hezarjaribi ¹

Received Date:25Feb2021

Reception Date:11July2021

Abstract

the spread of literature related to the concept of social capital and offering different and sometimes contradictory results about it, coupled with the diversity of scientific fields and different approaches to this concept, necessitates the aggregation of results and offering quantitative and qualitative analyses. this paper is designed to provide qualitative analysis of research related to social capital carried out during the period from ۲۰۱۳ to ۲۰۱۸ in iran. The method of conducting research was a qualitative meta - analysis and was analyzed in 632 of the 632 scientific articles, PhD theses and doctoral theses in the various disciplines of human sciences 75 as research samples.

the result of this study shows that the relationship of social capital with each of the underlying variables must be analyzed by considering the control or uncertainty of other variables. the variables of age, gender, marriage and employment with social capital have moderate correlation, and education and income variables are indirectly correlated with social capital. social capital with social and national identity, political participation, life satisfaction, happiness and hope for the future, feeling of competence, happiness and happiness and hope for the future, feeling of competence, self - welfare, sense of well - being and empowerment of individuals and groups and down of crimes, deviations and social damage, pollution and environmental degradation have a direct and meaningful correlation. on the other hand, the sense of social security, development, state of economy and welfare of society, religiosity and religious participation, the use of press, extent and type

key words: social security, social damage, social capital, social welfare, and orbital act

¹Professor of Faculty of Social Sciences, Allameh Tebataba'i University, Tehran, Iran
jafar_hezar@yahoo.com

سرمایه اجتماعی: فراز و فرود آن در پژوهش های دانشگاهی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۰۷

جعفر هزار جریبی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰

چکیده

گسترده‌ی پژوهش‌های مرتبط با مفهوم سرمایه اجتماعی و ارائه نتایج متفاوت و گاه متناقض در مورد آن، به همراه متنوع بودن حوزه‌های علمی و نگرش‌های متفاوت به این مفهوم، تجمیع نتایج و ارائه تحلیل‌های کمی و کیفی را الزامی می‌سازد. این نوشتار با هدف ارائه تحلیل کیفی پژوهش‌های مرتبط با سرمایه اجتماعی انجام شده در فاصله سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ در ایران تهیه شده است. روش انجام تحقیق، فراتحلیل کیفی بوده و در آن از بین ۶۳۲ مورد از مقالات علمی، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری در رشته‌های مختلف علوم انسانی ۷۵ به عنوان نمونه‌های تحقیق انتخاب شدند و مورد بررسی قرار گرفتند.

نتیجه پژوهش نشان داد رابطه سرمایه اجتماعی با هر یک از متغیرهای زمینه‌ای باید با در نظر گرفتن کنترل یا عدم کنترل سایر متغیرها تحلیل شود. متغیرهای سن، جنسیت، تأهل و اشتغال با سرمایه اجتماعی همبستگی متوسطی دارند و متغیرهای تحصیلات و درآمد به صورت غیرمستقیم با سرمایه اجتماعی همبستگی دارند. سرمایه اجتماعی در سطح خرد با هویت اجتماعی و ملی، مشارکت سیاسی، رضایت از زندگی، نشاط و شادکامی و امید به آینده، احساس امنیت، قانون‌مداری، احساس رفاه (رفاه ذهنی)، احساس شایستگی، احساس معناداری، احساس مؤثر بودن افراد همبستگی مستقیم و معنادار دارد؛ و در سطح کلان، با امنیت اجتماعی، توسعه، تسهیم دانش و توانمندسازی افراد و گروه‌ها و پایین بودن میزان ارتکاب جرائم، انحرافات و آسیب‌های اجتماعی، آلودگی و تخریب محیط زیست همبستگی مستقیم و معنادار دارد. از سوی دیگر، احساس امنیت اجتماعی، توسعه‌یافتگی، وضعیت اقتصاد و رفاه جامعه، دینداری و مشارکت دینی، استفاده از مطبوعات، میزان نوع جرایم و انحرافات و کیفیت ارتباطات اجتماعی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی در پژوهش‌های مورد بررسی در این تحقیق هستند.

واژگان کلیدی: امنیت اجتماعی، آسیب‌های اجتماعی، سرمایه اجتماعی رفاه اجتماعی و قانون‌مداری.

در چند دهه اخیر مفهوم سرمایه اجتماعی توجه پژوهشگران، سیاستگذاران و برنامه‌ریزان را در عرصه های متفاوت مانند رفاه، آموزش، امنیت اجتماعی و ... به خود جلب کرده است. با اندکی بررسی ساده در پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی^۱ می‌بینیم که فقط در ایران ۱۰۴۰ مقاله علمی - پژوهشی با موضوع سرمایه اجتماعی به زبان فارسی ثبت شده است^۲، که نشان‌دهنده اهمیت پژوهشی و کاربردی این مفهوم و نیز اقبال پژوهشگران حوزه‌های مختلف علوم انسانی به آن است.

نکته قابل تأمل این است که در بین پژوهش‌های انجام شده تنوع بسیار زیادی در رابطه با تعاریف مورد استفاده، جایگاه مفهوم سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر مستقل، وابسته و یا میانجی، روش انجام تحقیق، جامعه آماری و متغیرهای زمینه‌ای وجود دارد؛ که دستیابی به یک نتیجه مطمئن و قابل اتکا را مشکل می‌سازد و در مواردی حصول نتایج متفاوت موجب سردرگمی خوانندگان و یا بهره‌برداران از نتایج پژوهش می‌شود.

یکی از راههای ترکیب و مقایسه یافته‌ها و نتایج پژوهشی استفاده از روش فراتحلیل است که در آن تعدادی از پژوهش‌های پیشین به روش کمی یا کیفی بررسی می‌شوند. بنابراین، در این پژوهش تعدادی از پژوهش‌های منتخب در فاصله زمانی سال‌های ۹۷-۱۳۹۲ مورد مطالعه قرار می‌گیرند. هدف از این بررسی نشان دادن روند افزایش و یا کاهش سرمایه اجتماعی و فراز و فرود آن در ایران بوده و براین اساس سعی شده است تا بطور کامل کارهای پژوهشی اعم از مقالات و پایان نامه‌ها مورد بررسی قرار گیرد و به لحاظ مشابهت‌ها و کارهای تکراری و موقعیت اجرای تحقیق تعدادی برحسب اشباع جامعه نمونه، مورد بررسی نهایی قرار گیرد و این نمونه‌ها شمولیت پاسخ به سوالات و ابهامات را داشته باشند و سعی بر آن بوده تا به سوالات زیر پاسخ داده شود: جامعه آماری و جمعیت نمونه تحقیق چه ویژگی‌هایی داشته است؟ مفهوم سرمایه اجتماعی چه وضعیتی در بین متغیرهای تحقیق داشته است؟ رابطه بین متغیرها و عوامل زمینه‌ای با مفهوم سرمایه اجتماعی چگونه بوده است؟ در طول چند سال اخیر بویژه در دولت معروف به دولت تدبیر و امید که توقع و انتظار افزایش شاخص های سرمایه اجتماعی در جامعه بیشتر بوده است، بررسی و تبیین روند تولید سرمایه اجتماعی بسیار پر اهمیت است همان گونه تولید ثروت مادی اثر بسزایی در پیشرفت جامعه دارد به همان نسبت باید به تولید سرمایه اجتماعی که ظاهر غیر مادی دارد نقش غیر قابل انکاری داد بنابراین، مقاله حاضر سعی در بررسی فراز و فرود سرمایه اجتماعی در بازه زمانی مورد اشاره بر مبنای تحقیقات انجام شده با استفاده از روش کیفی و با تکنیک فراتحلیل دارد.

پیشینه تحقیق

با توجه به گستردگی پژوهش‌های سرمایه اجتماعی، برخی از محققان با روش فراتحلیل به بررسی این مفهوم در ایران پرداخته‌اند، که در این نوشتار سه مورد از آن‌ها مرور می‌شود.

ناطق پور و فیروزآبادی (۱۳۸۵) تعداد بیست دو پژوهش را مورد بررسی قرار داده اند و با تکنیک فراتحلیل به نتایجی رسیده اند که نشان می‌دهد متغیرهای اثر گذار بر شکل‌گیری سرمایه اجتماعی بسیار متنوع است، به نوعی در برخی از پژوهش‌های متغیرهای یکسان بر روی یک متغیر مشخص اثرات مثبت، منفی و یا فاقد رابطه بوده است در واقع این امر ممکن است به دلایل گوناگون باشد که از جمله آن‌ها می‌توان به زمان اجرا، جامعه آماری، شیوه‌ها و روش‌های مختلف تحقیق برگردد و همچنین به بکارگیری مفاهیم و یا نوع نمونه‌گیری مربوط باشد. برخی از یافته‌های این پژوهش به قرار زیر است:

شناخت افراد نسبت به حوزه‌های عمومی، اجتماعی، سیاسی، جغرافیایی، تاریخی، پیگیری خبرهای سیاسی کشور، امکان دسترسی به اینترنت و یا روزنامه و مجله از وضعیت بهتر سرمایه اجتماعی برخوردار بوده اند همچنین افراد در سنین بالاتر (به جزء دسترسی به اینترنت)، متأهلین، سطح سواد بالاتر، شاغلین بویژه مردان و کسانی که از درآمدی بالاتری برخوردار بوده اند شامل سرمایه اجتماعی بالاتری شده اند. همچنین افراد در سنین بالاتر از اعتماد عمومی و متقابل و احساس امنیت بیشتری برخوردارند ضمن این که اعتماد در سطح فردی شامل اعتماد به اعضای خانواده و اقوام و خویشان در سنین بالاتر بیشتر است. در بیشتر تحقیقات جنسیت با انواع اعتماد رابطه معنی‌دار نداشته است و در برخی از تحقیقات مردها در اعتماد اجتماعی و اعتماد به اشخاص، رسانه‌ها، کالاهای فرهنگی و رسانه‌های چندگانه از سطح بیشتر برخوردار بودند و اعتماد بنیادی، انتزاعی - نهادی در بین زنان از مردان بیشتر بود. متأهلین از میزان بیشتری از اعتماد در همه اشکالی که اشاره شد برخوردار بودند. در برخی از جنبه‌ها مانند اعتماد به اعضای خانواده و دوستان با سطح تحصیلات رابطه مثبت بود اما مجموعاً عناصر اعتماد در بین بی‌سوادان بیش از افراد تحصیل کرده است و با افزایش سطح تحصیلات از میزان آن کاسته می‌شود. سطح درآمد و پایگاه اقتصادی نیز با اعتماد در اشکال مختلف مورد اشاره رابطه منفی دارد به گونه‌ای که افراد با درآمد بیشتر از اعتماد کمتری در اشکال گوناگون آن برخوردارند. افرادی که زادگاه آنان در شهرستان‌ها و یا روستاها بوده است از سطح اعتماد بیشتری برخوردار هستند و سطح توسعه‌یافتگی با اعتماد در برخی از تحقیقات رابطه عکس دارد. مردان مشارکت‌های رسمی بیشتری دارند که ناشی از اشتغال آنان می‌باشد و در برخی از مشارکت‌ها مانند انجمن خانه و مدرسه یا اولیاء و مربیان مشارکت زنان بیشتر می‌باشد. متأهلین به غیر از برخی از فعالیت‌ها مانند پایگاه بسیج، انجمن‌های ورزشی و تفریحی، ادبی و هنری و انجمن‌های علمی در سایر فعالیت‌ها مشارکت بیشتری دارند. به لحاظ پایگاه اقتصادی و درآمدی مشارکت‌های رسمی به‌جز مشارکت در بسیج در بین کسانی که از وضعیت اقتصادی بهتری برخوردارند بالاتر است. مشارکت رسمی افرادی که اقامت طولانی‌تری در شهر و محل دارند، بیشتر است.

سیاهپوش (۱۳۸۷) در تحقیقی با عنوان «فراتحلیل مطالعات سرمایه اجتماعی در ایران» با تکنیک فراتحلیل کیفی به بررسی شصت و یک مورد تحقیق انجام‌شده با موضوع سرمایه اجتماعی پرداخته

است. وی با ترکیب یافته‌های پژوهش‌های پیشین و بهره‌گیری از مقیاس اندازه‌گیری لیکرت (بسیار مطلوب تا بسیار نامطلوب) وضعیت ابعاد سرمایه اجتماعی را این‌گونه توصیف کرده است:

میزان اعتماد به خانواده و اقوام درجه یک بسیار بالاست. اعتماد به دوستان و آشنایان در حد متوسط روبه بالا بوده و میزان اعتماد مردم به همدیگر در حد متوسط است. در نتیجه هر چه نسبت فامیلی و خویشاوندی کمتر و میزان ارتباطات کاهش می‌یابد به همان میزان اعتماد کاستی می‌گیرد. میزان اعتماد به معلمان، اساتید دانشگاه، پزشکان و ورزشکاران بالا و به کسبه، تجار و بازاریان، بنگاه داران مسکن و ماشین خیلی پایین بوده است. بانک‌های دولتی، کمیته امداد امام خمینی (ره)، اداره پست، دانشگاه‌های دولتی، کتابخانه‌های عمومی، مدارس دولتی، صدا و سیما و آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای اعتماد بالایی را کسب نموده‌اند، و دانشگاه‌های غیرانتفاعی (آزاد)، شهرداری‌ها، اداره کار و امور اجتماعی، احزاب و تشکل‌های سیاسی و بانک‌های خصوصی اعتماد پایین و خیلی پایینی را جلب نموده‌اند. میزان اعتماد به نظام سیاسی (ارکان اصلی و بنیادین نظام) بالاست. میزان اعتماد به نهادهای سیاسی (سه قوه و نهادهای دیگر) متوسط است. میزان اعتماد به کنشگران سیاسی (کارگزاران سیاسی) پایین است. میزان مشارکت مردم در انجمن‌ها و تشکل‌های صنفی در مجموع بسیار پایین است. بالاترین میزان مشارکت مربوط به هیئت‌های مذهبی، پایگاه بسیج، انجمن اولیا و مربیان و انجمن‌ها و گروه‌های ورزشی و تفریحی است. میزان مشارکت در تشکل‌ها و احزاب سیاسی در پایین‌ترین حد قرار دارد، اما نرخ مشارکت رسمی سیاسی بالاست. مردم مسئله مشارکت سیاسی را از کم‌اهمیت‌ترین مسائل جامعه دانسته‌اند. بیشترین میزان رفت و آمد با فامیل‌ها و دوستان و آشنایان و کمترین رفت و آمد با افراد غیر همشهری، همشهری‌ها و افراد هم محله‌ای است. میزان بده بستان افراد با فامیل‌های درجه یک و دو، دوستان و آشنایان و همسایگان بالاست. میزان بده بستان همکاران و هم‌محله‌ای‌ها متوسط و با دیگران رو به پایین است. در مجموع میزان کمک و بده بستان در جامعه ایران بالاست. میزان ارتباطات در جامعه علمی مطلوب نیست. میزان مشورت در خانواده‌های ایرانی نسبتاً بالاست. میزان درد دل نیز تا حدودی بالا می‌باشد و میزان اختلاف با اعضای خانواده در بین بیش از ۶۵ درصد خانواده‌ها هیچ وقت اتفاق نیفتاده یا به ندرت اتفاق می‌افتد. میزان صمیمیت و امید به دوستان در بین جوانان ایرانی بالاست. مردم بر این باورند که میزان تظاهر، کلاهبرداری و نیز میزان تملق و چاپلوسی در جامعه بسیار بالاست. پاسخگویان میزان رواج ارزش‌هایی چون رعایت حقوق دیگران، احساس مسئولیت، وجدان کاری و انضباط اجتماعی را کم ارزیابی نموده‌اند. همچنین پاسخگویان میزان حسادت، ناامیدی، حرص، خودخواهی مردم را زیاد دانسته‌اند. نگرش نسبت به میزان گذشت، امانتداری، انصاف، صداقت و پابندی به قول و قرار در جامعه منفی است. پاسخگویان بیش از همه پنداشت مثبتی از عملکرد نظام در حوزه‌های بهداشت، رفع ناامنی، رفع ترافیک، رفع جرم و جنایت و اجرای قانون داشته‌اند و پنداشت‌شان در مورد رفع مشکل بیکاری، رفع گرانی و تورم، رفع فقر، رفع نابرابری و رفع اعتیاد منفی است (یعنی عملکرد دولت را ناموفق می‌دانند).

سفری و صدفی (۱۳۹۱) در مطالعات خود با عنوان «فرا تحلیل مطالعات و تحقیقات جنسیت و سرمایه اجتماعی» به بررسی ۹۵ مورد پژوهش با محوریت سرمایه اجتماعی پرداختند. آن‌ها به روش فرا تحلیل کمی با تلفیق یافته‌های آماری و انجام محاسبات جدید نتایج جامعی از این پژوهش‌ها به دست داده‌اند. نتایج این فرا تحلیل که رابطه بین متغیرهای فردی (جنسیت، وضع تأهل، میزان تحصیلات، وضع فعالیت و اشتغال، درآمد، سن و محل تولد) با سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن (اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی) را تبیین می‌کند، به شرح زیر ارائه شده است:

جنسیت: سرمایه اجتماعی مردان (۴۸٪) بیشتر از سرمایه اجتماعی زنان (۱۶٪) است. اعتماد اجتماعی زنان (۳۱٪) بیشتر از اعتماد اجتماعی مردان (۲۳٪) است و مشارکت اجتماعی مردان (۵۵٪) بیشتر از مشارکت اجتماعی زنان (۲۷٪) است.

تأهل: سرمایه اجتماعی متأهلان (۵۶٪) بیشتر از سرمایه اجتماعی مجردها (۳۳٪) است. اعتماد اجتماعی متأهلان (۴۳٪) بسیار بیشتر از اعتماد اجتماعی مجردها (۱۴٪) است. مشارکت اجتماعی متأهلان (۳۸٪) بیشتر از مشارکت اجتماعی مجردها (۲۴٪) است.

تحصیلات: سرمایه اجتماعی افراد با تحصیلات عالی (۶۸٪) بیشتر از سرمایه اجتماعی فاقد تحصیلات عالی (۱۱٪) است. اعتماد اجتماعی افراد با تحصیلات عالی (۴۸٪) بیشتر از اعتماد اجتماعی افراد فاقد تحصیلات عالی (۳۰٪) است. مشارکت اجتماعی افراد با تحصیلات عالی (۶۴٪) بسیار بیشتر از مشارکت اجتماعی افراد فاقد تحصیلات عالی (۷٪) است.

اشتغال: سرمایه اجتماعی شاغلان (۸۰٪) خیلی بیشتر از سرمایه اجتماعی غیرشاغلان (۸٪) است. اعتماد اجتماعی شاغلان (۵۳٪) خیلی بیشتر از اعتماد اجتماعی غیرشاغلان (۱۰٪) است. مشارکت اجتماعی شاغلان (۸۳٪) خیلی بیشتر از مشارکت اجتماعی غیرشاغلان (۱٪) است.

درآمد: سرمایه اجتماعی افراد با درآمد بالا (۸۰٪) خیلی بیشتر از سرمایه اجتماعی افراد با درآمد پایین (۱۳٪) است. اعتماد اجتماعی افراد با درآمد بالا (۲۷٪) برابر اعتماد اجتماعی افراد با درآمد پایین (۲۷٪) است. مشارکت اجتماعی افراد با درآمد بالا (۲۷٪) برابر اعتماد اجتماعی افراد با درآمد پایین (۲۷٪) است.

سن: سرمایه اجتماعی افراد بزرگسال (۵۰٪) بیشتر از سرمایه اجتماعی افراد جوان (۱۹٪) است. اعتماد اجتماعی افراد بزرگسال (۴۴٪) بسیار بیشتر از اعتماد اجتماعی افراد جوان (۱۲٪) است. مشارکت اجتماعی افراد بزرگسال (۳۳٪) بیشتر از مشارکت اجتماعی افراد جوان (۲۷٪) است.

محل سکونت: سرمایه اجتماعی افراد همان محل - شهر (۵۱٪) بیشتر از سرمایه اجتماعی افراد محل دیگر - روستا (۲۲٪) است. اعتماد اجتماعی افراد همان محل - شهر (۵۱٪) بیشتر از سرمایه اجتماعی افراد محل دیگر - روستا (۲۴٪) است. مشارکت اجتماعی افراد همان محل - شهر (۴۷٪) بیشتر از مشارکت اجتماعی افراد محل دیگر - روستا (۶٪) است.

با نگاهی به نتایج سه فرا تحلیل فوق که در مجموع بیش از ۱۵۰ مورد از پژوهش‌های سرمایه اجتماعی را در می‌گیرد می‌توان به کوچک‌تر شدن شعاع اعتماد، پایین بودن تمایل به مشارکت در

اداره امور کشور و قوی‌تر بودن سرمایه درون‌گروهي نسبت به سرمایه برون‌گروهي است. پاک‌سرشت (۱۳۹۳) در این باره می‌نویسد: «در ارتباط با میزان سرمایه اجتماعی نتایج مطالعات داخلی حاکی از آن است که وضعیت سرمایه اجتماعی در کشور مطلوب نیست».

چارچوب مفهومی

سرمایه اجتماعی مانند بسیاری از مفاهیم علوم اجتماعی، مفهومی با اهمیت است، چراکه در متون و تحقیقات متنوع به معانی متفاوتی اطلاق می‌گردد. در حال حاضر تکوین و شکل‌گیری مستمر سرمایه اجتماعی و نیز تناقض‌های درونی این مفهوم، به‌ویژه تناقضاتی که بین مصداق‌های آن وجود دارد، از جمله مباحثی هستند که حاکی از آن است هنوز درک مشترکی از سرمایه اجتماعی و پاسخ به این سوال که نهایتاً چه چیزهایی سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهد، مشکلاتی وجود دارد. به هر حال مرور تعاریف و مفهوم‌سازی‌های اندیشمندان این حوزه می‌تواند در درک مفهوم مفید واقع شود.

از منظر بورديو (۱۹۹۷) سرمایه اجتماعی متاثر از موقعیت اجتماعی و اقتصادی افراد و همچنین قدرت مادی، منزلت فرهنگی و سرمایه نمادین آن‌ها است و این مشهوریت به یک فرد یا گروه اجازه می‌دهد تا شبکه پایداری از روابط را برای آشنایی و شناخت متقابل در اختیار داشته باشد. از این رو، بورديو با مطرح کردن یک سنت نئو مارکسیستی براین باور است که سرمایه اجتماعی در تعامل با انواع دیگر سرمایه‌ها موجب نابرابری بیشتر در عرصه اجتماعی می‌شود. وی در مورد حجم سرمایه اجتماعی تحت تملک یک فرد می‌نویسد: «این حجم به اندازه شبکه پیوند میان افراد، و بیش از آن، به حجم سرمایه (اقتصادی، فرهنگی یا نمادین) در تصرف افراد مرتبط با شخص وابسته است». (تاجبخش، ۱۳۸۹). کلمن^۳ (۱۹۹۰) سرمایه اجتماعی را منبعی برای کنش افراد می‌داند و از نظر وی، سرمایه اجتماعی شامل چارچوبی اجتماعی است که موجب تسهیل روابط افراد درون آن چارچوب می‌شود.

پاتنام^۴ سرمایه اجتماعی را شامل خصوصیات می‌داند که زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد باز تعریف می‌کند و مشارکت‌کنندگان را توانمند می‌سازد به شیوه‌ای مؤثرتر اهداف مشترک خود را دنبال کنند (پاتنام، ۱۹۹۳). به نظر وی سرمایه اجتماعی در صرفاً درون روابط فردی یا سازمان اجتماعی نیست بلکه در فضای ارتباطی بین افراد وجود دارد.

از نظر فوکویاما^۵ صرف وجود هنجارهای اجتماعی جاافتاده، سرمایه اجتماعی تشکیل نمی‌دهد، بلکه آن دسته از هنجارها و یا ارزش‌های غیر رسمی است که می‌تواند اجزای سرمایه اجتماعی را بسازد. منابع این سرمایه‌ها از تعهدات، اخلاق، صداقت، اعتماد و کنش‌های متقابل خودجوش نشأت بگیرد. وی سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از هنجارها و ارزش‌های موجود در جامعه می‌داند که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و موجب کاهش هزینه‌های تعاملات اجتماعی می‌شود. (فوکویاما، ۱۳۸۴). از دیدگاه وی هنجارهای اجتماعی دوگونه هستند: (۱) هنجارهای مولد سرمایه

اجتماعی؛ ۲) هنجارهای غیرمولد. هنجارهای مولد سرمایه اجتماعی به ارتقای همکاری میان اعضای گروه منجر می شود و اساساً شامل صفاتی مانند صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دوجانبه می باشد؛ اما هنجارهای غیرمولد کمکی به ارتقای همکاری میان اعضای گروه نخواهد کرد. بنابراین احتمال دارد در جامعه ای سرمایه اجتماعی و اعتماد متقابل وجود داشته باشد، ولی هنجارهای اجتماعی قوی آن هم از نوع غیرمولد سرمایه اجتماعی باشد، مثل عدم اعتماد به دیگران. جامعه ای که افراد آن حتی نباید به پدر و مادر خود اعتماد کنند دارای یک هنجار غیرمولد سرمایه اجتماعی است (رضایی و فتحی پور، ۱۳۹۲، ۹۰).

لین^۶ نظریه خود را در زمینه منابع اجتماعی و سرمایه اجتماعی برگرفته از شبکه های اجتماعی می داند. لین (۲۰۰۱) منابع اجتماعی را منابعی تعریف می کند که از طریق جمع و ارتباطات و روابط اجتماعی قابل دستیابی هستند بر خلاف منابع دیگر مثل مادی، نمادی، شخصی و... که در مالکیت فرد قرار داشته و می توانند متعلق به فردی خاص باشند. او همچنین تمایزی را میان سرمایه اجتماعی فعال شده یا به حرکت درآمده^۷ و سرمایه اجتماعی در دسترس^۸ قرار می دهد. (لین، ۲۰۰۸؛ در اکبری تبار، ۱۳۹۶).

روستاین^۹ (۱۳۹۳) بر خلاف رابرت پاتنام بر این باور است که سرمایه اجتماعی نه از ظرفیت و گستره شبکه های اجتماعی جامعه، بلکه از بالا و بر اثر عملکرد های خاص دولت ها و حکومت ها ایجاد می شود. چنین استدلال می کند، هنگامی که اوضاع به سمت بی اعتمادی عام گرا سوق یابد، کنشگران به تدریج گرایش به اعتمادگرایی های خاص گرایانه پیدا می کنند. اگر مردم نتوانند به سازمان های عمومی که باید بر اساس هنجارهایی هم چون بی طرفی، عینیت و عدم فساد و تبعیض عمل کنند، اعتماد داشته باشند، "به کل مردم" نیز نمی توانند اعتماد کنند و برعکس اگر شهروندان بدانند که این نهادها به طور منصفانه و کارآمد و قابل اعتماد عمل میکنند، میتوانند باور کنند که شانس فرار افراد خائن و غیرقابل اعتماد از چنگال قانون کم است. در نتیجه شهروندان به این نتیجه میرسند که مردم دلیل خوبی برای اجتناب از این گونه رفتارها دارند و بنابراین بیشتر مردم قابل اعتماد هستند (روستاین، ۱۳۹۳، ۶-۲۰۰).

در مجموع می توان گفت محققان بر حسب دیدگاه های خود تعاریف مختلف (و نه متناقضی) از سرمایه اجتماعی ارائه داده اند که می توان از منظر مختلف آن ها را طبقه بندی کرد. به هر حال، در اهمیت و تأثیرگذاری آن بر زندگی فردی و اجتماعی آحاد جامعه شکی نیست؛ کما این که، محققان مختلف سرمایه اجتماعی را در سه سطح خرد، میانی و کلان بررسی نموده اند. مسأله با اهمیت این است که سرمایه اجتماعی توأمان دارای کارکردها و پیامدهای مثبت و منفی است؛ یعنی می تواند به عنوان یک تیغ دو دم عمل کند. از نظر کلمن (۱۹۹۳) سرمایه اجتماعی می تواند بصورت خنثی در ابعاد هنجاری و اخلاقی عمل کند، یعنی اینکه نه مطلوب است و نه نامطلوب، و صرفاً با فراهم شدن منابع لازم، فراهم کننده وقوع کنش هاست. پورتس^{۱۰} (۱۹۹۸) هم یک چنین دیدگاهی دارد از نظر پورتس سرمایه اجتماعی نمی تواند کلید گمشده مشکلات جامعه باشد چرا که نحوه استفاده از این

سرمایه و چگونگی کاربست آن اهمیت دارد نه صرفاً دارا بودن سرمایه اجتماعی. و از نظر فوکویاما (۱۹۹۹) مشارکت در ارزش‌ها و هنجارها مهم است ولی به خودی خود باعث تولید سرمایه اجتماعی نمی‌شود، چرا که این ارزش‌ها ممکن است ارزش‌های منفی باشند. بنابراین، پیامدهای سرمایه اجتماعی را می‌توان در دو جهت منفی و مثبت جای بررسی کرد. کنترل اجتماعی، حمایت خانوادگی و خویشاوندی، منافع ناشی از شبکه‌های فراخانوادگی، کارآمدی سازمان‌های دموکراتیک از جمله پیامدهای مثبت و طرد اجتماعی بیرونی‌ها، مطالبات زیاد از اعضای گروه، محدودیت آزادی فرد جزء پیامدهای منفی سرمایه اجتماعی برشمرده شده‌اند (موسوی و شیانی، ۱۳۹۴).

روش پژوهش

روش کیفی و تکنیک فراتحلیل خود دارای زیرشاخه‌ها و انواعی است، که عمده‌ترین آن‌ها تمایز تکنیک فراتحلیل کمی^{۱۱} و فراتحلیل کیفی^{۱۲} است. در فراتحلیل کمی با استفاده از آزمون‌های آماری خاص همبستگی بین متغیرها با اتقان بیشتری محاسبه شده و نتیجه حاصل مورد استناد قرار می‌گیرد، در حالی که، روش فراتحلیل کیفی بیشتر به مرور نتایج و استخراج یافته‌های جدید با نظر محقق می‌پردازد. علی‌رغم دقت و قابلیت اطمینان بیشتر فراتحلیل کمی نسبت به فراتحلیل کیفی، این روش دارای پیش‌فرض‌هایی است که انجام آن را تا حدودی محدود و مشروط می‌سازد. بنابراین، با توجه به اهداف بیان‌شده تحقیق حاضر، روش فراتحلیل کیفی مناسب به نظر می‌رسد. از دلایل انتخاب این روش می‌توان به متفاوت بودن ویژگی‌های جامعه آماری و نمونه‌های پژوهش‌ها، متفاوت بودن ابعاد و مؤلفه‌های در نظر گرفته‌شده برای سرمایه اجتماعی، استفاده از آزمون‌های آماری متفاوت و عدم امکان تجمیع کمی نتایج اشاره کرد.

طبق تعریف فرا تحلیل کیفی راهی است برای بررسی آنچه که دانسته شده و کمک به توسعه این یافته‌ها. در این روش اینکه چه چیزی را داده تلقی کنیم به فلسفه و جهان بینی ما، هدف تحقیق، مخاطبان و محصول نهایی قابل انتظار بستگی دارد. به اعتقاد جانسون و آلن^{۱۳} (۱۹۹۵) پاسخ به هدف علمی تحقیق و میدان دید محقق بستگی دارد. بر این اساس است که محقق تصمیم می‌گیرد چه چیزی جزء مفهوم مورد نظر است و چه چیزی جزء آن نیست؛ آنچه مهم است این است که همه جاهای خالی با داده‌ها پر شوند و اشباع اطلاعات حاصل گردد. حتی اینکه محقق کل یک مقاله را انتخاب کند یا به قسمتی از آن اکتفا کند نیز به سؤال تحقیق بستگی دارد. محقق باید به گونه‌ای داده‌ها را بررسی کند که به اطلاعات برسد، پس لازم است به جای توجه صرف به خود مفاهیم، به مقوله‌ها و فرایندهای موجود در مطالعات اولیه توجه شود. با در نظر گرفتن این مفاهیم کوچکتر امکان مقایسه و تفسیر داده‌های مطالعات مختلف بهتر فراهم می‌شود.

با در نظر گرفتن شرایط فوق، مفهوم مرکزی این پژوهش سرمایه اجتماعی است و نمونه تحقیق از میان پژوهش‌هایی انتخاب می‌شوند که این مفهوم را به عنوان متغیر مستقل یا وابسته در نظر گرفته باشند (یعنی عبارت سرمایه اجتماعی در عنوان تحقیق ذکر شده باشد) و در فاصله زمانی سال‌های ۹۷-۱۳۹۲ به انجام رسیده باشند.

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل همه مقالات منتشر شده با موضوع سرمایه اجتماعی در پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و بانک اطلاعات نشریات کشور (مگیران)^{۱۴} و پایان نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری بارگذاری شده در سامانه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)^{۱۵} دارای مفهوم سرمایه اجتماعی در عنوان تحقیق است که در فاصله بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ انجام شده‌اند. با توجه به گستردگی دامنه پژوهش‌ها و پراکندگی عناوین آن‌ها، مقالاتی جهت تحلیل انتخاب شدند که رابطه سرمایه اجتماعی را با متغیر دیگری سنجیده و جامعه آماری آن‌ها فراوانی بیشتری داشته باشند؛ و نیز متن کامل آن‌ها در دسترس باشند. در مورد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد مرتبط بودن حوزه تحقیق به رشته‌های علوم اجتماعی، علوم اقتصادی و مدیریت نیز مد نظر قرار گرفت، اما در مورد رساله‌های دکتری دسترسی به متن کامل ملاک اصلی انتخاب تحقیق بود. فراوانی جامعه آماری و حجم نمونه پژوهش‌های مورد استفاده در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. جامعه آماری و جمعیت نمونه مورد تحقیق

نوع تحقیق	جامعه آماری / نمونه	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	مجموع
مقاله علمی - پژوهشی پایان نامه	جامعه آماری	۱۳۵	۱۰۱	۱۳۱	۱۳۰	۱۰۸	۲۷	۶۳۲
کارشناسی ارشد رساله دکتری	حجم نمونه	۱۹	۸	۱۳	۱۵	۱۲	۸	۷۵

یافته‌های پژوهش

با توجه به اینکه در بخشی از پژوهش‌های مرور شده رابطه متغیرهای زمینه‌ای با سرمایه اجتماعی آزموده شده‌اند، جهت روشن شدن این ارتباط و تجمیع یافته‌ها در بخش اول، رابطه متغیرهای زمینه‌ای با مفهوم سرمایه اجتماعی مرور می‌شود. سپس در بخش دوم، آزمون‌های آماری رابطه سرمایه اجتماعی با متغیرهای وابسته یا مستقل مورد تحقیق جمع‌بندی و ارائه می‌شوند.

۱. رابطه متغیرهای زمینه‌ای با سرمایه اجتماعی

در بیشتر پژوهش‌های مرور شده داده‌های مربوط به متغیرهای زمینه‌ای (جمعیت‌شناختی) جمع‌آوری شده است، اما در تعداد محدودی از این پژوهش‌ها ارتباط آن‌ها با متغیرهای اصلی تحقیق (مستقل یا وابسته) مد نظر قرار گرفته است و کارکرد اصلی این داده‌ها نشان دادن این امر است که دامنه پاسخگویان طیف‌های مختلف افراد جامعه را در بر گرفته است؛ به عنوان نمونه در پژوهش‌های

نصیرپور، ۱۳۹۵؛ احمدی طاهری و همکاران، ۱۳۹۵؛ حبیب‌پور و موسوی، ۱۳۹۵؛ سپهوند و جعفری، ۱۳۹۵؛ منتظری و همکاران، ۱۳۹۵؛ آبی‌اغی و همکاران، ۱۳۹۶؛ خدایاری، ۱۳۹۶؛ ربیعی و همکاران، ۱۳۹۶؛ عظیمی، ۱۳۹۶؛ خادمی و همکاران، ۱۳۹۷؛ رضایی و نوری، ۱۳۹۷ و ... علیرغم این‌که داده‌های زمینه‌ای جمع‌آوری شده و در جدول‌های توصیفی ارائه شده‌اند، اما رابطه آن بامتغیرهای اصلی تحقیق سنجش نشده و عملاً در تحلیل‌های پژوهش به کار گرفته نشده‌اند. در سوی دیگر، برخی از پژوهش‌ها (ز جمله اسفندیاری، ۱۳۹۲؛ نجارزاده و همکاران، ۱۳۹۲؛ بهرامی، ۱۳۹۲؛ مدیری، ۱۳۹۳؛ شارع‌پور و آرمان، ۱۳۹۳؛ عطااللهی، ۱۳۹۴؛ نصرتی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴؛ مجیدی، ۱۳۹۴؛ نصراصفحانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ محمدآوندی و همکاران، ۱۳۹۶؛ پیرسرایی و همکاران، ۱۳۹۷ و ... رابطه متغیرهای زمینه‌ای با متغیر سرمایه اجتماعی بررسی شده و در تحلیل‌های پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در این بخش تحلیل‌های ارائه شده در مورد متغیرهای زمینه‌ای ارائه می‌شود.

۱-۱. جنسیت: در مورد تفاوت میزان سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن بر حسب جنسیت در پژوهش‌های مرور شده، نتایج متفاوتی ارائه شده است. در برخی از پژوهش‌ها سرمایه اجتماعی مردان بیش از زنان برآورده شده است (نجارزاده و همکاران، ۱۳۹۲؛ شارع‌پور و آرمان، ۱۳۹۳؛ گنجی و زارع، ۱۳۹۴؛ شینانی و احمدپور، ۱۳۹۶؛ محمدی، ۱۳۹۶) و این تفاوت از لحاظ آماری معنادار بوده و در یک تحقیق (نصراصفحانی و همکاران، ۱۳۹۵) با وجود پایین بودن سرمایه اجتماعی زنان نسبت به مردان، تفاوت از لحاظ آماری معنادار نبوده است. در برخی موارد، با این‌که تفاوت سرمایه اجتماعی کلی بین دو جنس معنادار نبوده (بهرامی، ۱۳۹۲؛ میرفردی و ولی‌نژاد، ۱۳۹۵)، در تعدادی از مؤلفه‌ها و ابعاد متغیر، تفاوت بین دو جنس معنادار گزارش شده است. به‌عنوان نمونه، سرمایه اجتماعی همسایگی در زنان بیش از مردان گزارش شده (رستگارخالد و همکاران، ۱۳۹۲) و در مشارکت اجتماعی زنان بیشتر از مردان تمایل به گذراندن اوقات به شکل سنتی با خانواده و اقوام دارند (مدیری، ۱۳۹۳). همچنین اعتماد نهادی در زنان بیشتر از مردان است (مدیری، ۱۳۹۳). بالعکس، متغیرهای اعتماد بین فردی و مشارکت غیررسمی در زنان به‌طور معناداری پایین‌تر از مردان گزارش شده است (مدیری، ۱۳۹۳). در رابطه با سرمایه اجتماعی خانواده و خویشاوندان در زنان و مردان تفاوت معناداری گزارش نشد (شارع‌پور و آرمان، ۱۳۹۳) و تفاوت سرمایه اجتماعی در ابعاد ارتباطی و ساختاری معنادار نبود، اما در بُعد شناختی تفاوت معنادار دیده شد (میرفردی و ولی‌نژاد، ۱۳۹۵).

۱-۲. سن: ارتباط متغیر سن با سرمایه اجتماعی در تعداد کمی از پژوهش‌ها ارائه شده است که طبق نتایج چند مورد از آن‌ها رابطه مثبت و معناداری بین دو متغیر دیده شده است (اسکندری، ۱۳۹۲؛ بهرامی، ۱۳۹۲؛ نجارزاده و همکاران، ۱۳۹۲؛ عطااللهی و همکاران، ۱۳۹۴) بدین معنا که گروه‌های سنی جوان‌تر سرمایه اجتماعی پایین‌تری دارند. در یک پژوهش به صراحت گزارش شده که سرمایه اجتماعی جوانان کمتر از سرمایه اجتماعی افراد کهنسال است (رفیعی و حبیب‌زاده، ۱۳۹۳) و رستگارخالد و همکاران، ۱۳۹۲ نشان داده‌اند که یک بُعد خاص از این متغیر (سرمایه اجتماعی

همسایگی) با سن رابطه مستقیم دارد. در سمت مقابل، برخی از پژوهش‌ها نشان دادند که متغیر سن ارتباطی با سرمایه اجتماعی ندارد (گنجی و زارع، ۱۳۹۴؛ نصرافهانی و همکاران، ۱۳۹۵).

۱-۳. **تأهل:** با توجه به مبانی مفهومی و نظری سرمایه اجتماعی به نظر می‌رسد تأهل تأثیر مثبتی بر سرمایه اجتماعی داشته باشد. نتایج برخی از پژوهش‌های مرور شده نشان می‌دهد دسترسی به منابع سرمایه اجتماعی در میان متأهل‌ها بیش از مجردها است (نجارزاده و همکاران، ۱۳۹۲) و سرمایه اجتماعی کلی (شیانی و احمدپور، ۱۳۹۶) و هنجارهای اعتماد متقابل در متأهل‌ها بیشتر از مجردهاست (مدیری، ۱۳۹۳). در سمت مقابل، بر اساس نتایج دو مورد از پژوهش‌ها تأهل ارتباطی با سرمایه اجتماعی ندارد (بهرامی، ۱۳۹۲؛ گنجی و زارع، ۱۳۹۴).

۱-۴. **تحصیلات:** نتایج تعدادی از این پژوهش‌ها نشان می‌دهد افراد دارای مدارج تحصیلی بالاتر سرمایه اجتماعی بالاتری دارند (بهرامی، ۱۳۹۲؛ نجارزاده و همکاران، ۱۳۹۲؛ عطااللهی و همکاران، ۱۳۹۴) و تفاوت متغیر مشارکت غیررسمی با توجه به تحصیلات معنادار است (مدیری، ۱۳۹۳). در یک مورد از پژوهش‌های نمونه نیز، تفاوت سرمایه اجتماعی بر حسب تحصیلات معنادار نبود (نصرافهانی و همکاران، ۱۳۹۵).

۱-۵. **اشتغال:** فقط در چهار مورد از پژوهش‌های انتخاب شده، تأثیر اشتغال بر سرمایه اجتماعی بررسی شده است که بر اساس نتایج دو مورد از آن‌ها بین داشتن شغل و سرمایه اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد (بهرامی، ۱۳۹۲؛ شیانی و احمدپور، ۱۳۹۶). همچنین اساس نتایج تحقیق مدیری، ۱۳۹۳ تفاوت متغیر مشارکت غیررسمی با توجه به شغل معنادار است. در یک مورد از این پژوهش‌ها نتیجه نشان داد که اشتغال زنان با سرمایه اجتماعی خانواده معنادار نیست (اسفندیاری، ۱۳۹۲).

۱-۶. **محل سکونت:** رابطه محل سکونت با متغیر سرمایه اجتماعی به اشکال مختلف بررسی شده است. در برخی پژوهش‌ها سکونت در محلات مختلف یک شهر مد نظر بوده و در برخی دیگر مدت زمان سکونت و یا میزان توسعه‌یافتگی محلات ملاک مقایسه قرار گرفته است. همچنین، با توجه به تعریف متغیر سرمایه اجتماعی و جامعه آماری پژوهش‌ها نتایج متفاوت و حتی متناقضی ارائه شده است. در حالی که نتیجه پژوهش محمدآوندی و همکاران، ۱۳۹۶ نشان می‌دهد ساکنان محلات دارای توسعه پایدار (دارای امکانات و زیرساخت‌های مناسب) سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت و آگاهی اجتماعی) بالاتری دارند و رجایی و همکاران، ۱۳۹۵ نیز گزارش کرده‌اند که محله‌های حاشیه‌ای شهرها سرمایه اجتماعی و امنیت پایین‌تری دارند. در یکی از پژوهش‌ها (فاتحی و اخلاصی، ۱۳۹۲) سرمایه اجتماعی در محلات پایین‌شهر بیشتر از محلات بالا شهر گزارش شده و این تفاوت از لحاظ آماری نیز معنادار است. در پژوهش دیگری (عطااللهی و همکاران، ۱۳۹۴) نشان داده شده که بین مدت زمان زندگی در یک محل و سرمایه اجتماعی رابطه مستقیم وجود دارد. در سمت مقابل، نتایج برخی از پژوهش‌ها حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی همسایگی با بافت محله ارتباطی ندارد

(رستگارخالد و همکاران، ۱۳۹۲) و تعلق اجتماعی برحسب محل سکونت معنادار نیست (محمدآوندی و همکاران، ۱۳۹۶).

۱-۷. پایگاه اجتماعی - اقتصادی (طبقه): در بیشتر پژوهش‌ها جهت بررسی این متغیر، از مؤلفه درآمد خانوار استفاده شده است. با این که نتیجه تحقیق رضایی و نوری، ۱۳۹۷ نشان می‌دهد که بین سرمایه اجتماعی و پایگاه اجتماعی - اقتصادی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد و تفاوت متغیر مشارکت غیررسمی با توجه به پایگاه اجتماعی - اقتصادی معنادار است (مدیری، ۱۳۹۳)؛ نتایج برخی دیگر از پژوهش‌ها نشان می‌دهد که درآمد نه به‌طور مستقیم، بلکه به‌عنوان متغیر مداخله‌گر بر سرمایه اجتماعی تأثیر معنادار دارد (مدیری، ۱۳۹۳) و خاستگاه اجتماعی - اقتصادی بر سرمایه اجتماعی به‌طور مستقیم تأثیر ندارد، بلکه از طریق سرمایه اقتصادی و سرمایه نمادین بر سرمایه اجتماعی تأثیر دارد (علی‌بابایی و تیموری، ۱۳۹۵). در طرف مقابل، نتیجه برخی پژوهش‌ها (گنجی و زارع، ۱۳۹۴؛ اسفندیاری، ۱۳۹۲) نشان می‌دهد تعلق به گروه‌های درآمدی ارتباطی با سرمایه اجتماعی ندارد.

۲. رابطه سرمایه اجتماعی با متغیرهای اصلی تحقیق

در پژوهش‌های مرور شده در این نوشتار، رابطه سرمایه اجتماعی با متغیرهای اجتماعی متعددی سنجیده شده است که خلاصه نتایج آن‌ها به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱-۲. هویت: بر اساس نتایج دو مورد از پژوهش‌های مرور شده، ابعاد سرمایه اجتماعی، به‌ویژه اعتماد اجتماعی، بر هویت اجتماعی (به ترتیب مذهبی، قومی و ملی) تأثیر مثبت و معنادار دارند (شیانی و احمدپور، ۱۳۹۶ و اسکندری، ۱۳۹۲)؛ و پژوهش دیگری (ربیعی و همکاران، ۱۳۹۶) نشان داده که سرمایه اجتماعی به‌طور غیرمستقیم به واسطه حمایت اجتماعی بر هویت اجتماعی و ملی اثر دارد و فقط بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی تغییرات هویت اجتماعی و هویت ملی را تبیین می‌کند.

۲-۲. امنیت: در همه پژوهش‌هایی که به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با امنیت اجتماعی پرداخته‌اند، این رابطه به گونه‌های مختلف تأیید شده است. سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن (اعتماد، مشارکت و کدهای مشترک) با امنیت اجتماعی (پورموسوی و همکاران، ۱۳۹۲؛ حسن‌زاده ثمرین و همکاران، ۱۳۹۳) احساس امنیت (نصری، ۱۳۹۴؛ افشانی و فرقانی، ۱۳۹۶؛ حیدری، ۱۳۹۶؛ موحد و همکاران، ۱۳۹۷) و امنیت مرزها (علیپور و همکاران، ۱۳۹۵) رابطه مستقیم و معنادار دارد. نتیجه پژوهش رستگارخالد و همکاران، ۱۳۹۲ نشان می‌دهد احساس امنیت اجتماعی از پیامدهای سرمایه اجتماعی همسایگی است، و پژوهش دیگری (رضایی، ۱۳۹۶) حاکی از آن است که همه ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی و آگاهی اجتماعی با بیشترین همبستگی) با احساس امنیت زنان رابطه مثبت و معنادار دارند. رجایی و همکاران، ۱۳۹۵ نیز بدین نتیجه رسیده‌اند که بین این دو متغیر رابطه خطی و مستقیم وجود ندارد بلکه رابطه به صورت غیرخطی است، یعنی به‌واسطه زندگی در محلات حاشیه‌ای و نامطلوب بودن کیفیت زندگی و نداشتن امکانات این دو متغیر با هم ارتباط می‌یابند.

۲-۳. جرم و قانون‌گریزی: یکی از مسائل مبتلابه نظام‌های اجتماعی، کاهش جرم، قانون‌گریزی و انحرافات اجتماعی در همه اشکال آن است؛ از این‌رو در بخش زیادی از پژوهش‌های مرتبط با سرمایه اجتماعی به‌ویژه در حوزه‌های حقوق و علوم سیاسی به بررسی رابطه این متغیرها پرداخته شده است. در تعدادی از پژوهش‌های مورد بررسی نشان داده شده است که سرمایه اجتماعی با جرم و رفتارهای مجرمانه رابطه معنادار و معکوسی دارند و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی نقشی اساسی در پیشگیری اولیه و ثانویه و جامعه‌مدار جرم دارند (رازقی و رضوانی، ۱۳۹۲؛ اعتمادی فرد و همکاران، ۱۳۹۴؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۵؛ خواجه‌نوری و زارعی، ۱۳۹۵؛ آبیانغی و همکاران، ۱۳۹۶؛ محمدی، ۱۳۹۶). در تبیین این رابطه معکوس، برخی از پژوهش‌ها کاهش سرمایه اجتماعی و سست شدن پیوندهای برون‌گروهی را عامل افزایش قانون‌گریزی و ارتکاب جرم می‌دانند (فیروزجانیان و علی‌بابایی، ۱۳۹۲؛ خدایاری، ۱۳۹۶) و برخی دیگر افزایش کنترل اجتماعی (رستگارخالد و همکاران، ۱۳۹۲)، تقویت نگرش به دموکراسی و قانون‌مداری (ذوالفقاری، ۱۳۹۴) و تقویت نهادهای مردمی و مدنی (پیرسرایبی و همکاران، ۱۳۹۷) در اثر افزایش سرمایه اجتماعی را در پیشگیری و کاهش جرم مؤثر می‌دانند. یکی از بسترهای قانون‌گریزی و ارتکاب جرم فرسایش سرمایه اجتماعی (ضعف مشارکت ذهنی، بی‌اعتمادی، احساس آنومی و ضعف روابط غیررسمی) و به دنبال آن افزایش بی‌نظمی اجتماعی است که در پژوهش مجیدی، ۱۳۹۴ مورد تأیید قرار گرفته است. یکی از راه‌های سنجش سرمایه اجتماعی بررسی میزان جرایم مرتبط با مواد مخدر، سرقت، نزاع و درگیری، اختلافات خانوادگی، طلاق و خودکشی، است. نتایج یک پژوهش نشان می‌دهد انحرافات اجتماعی در استان‌های تهران، کرمانشاه و سمنان بالاتر از سایر استان‌هاست؛ و در مقابل سرمایه اجتماعی استان‌های تهران و گیلان پایین‌تر و در استان‌های کرمانشاه، بوشهر، کردستان و اردبیل بالاتر از سایر استان‌های کشور است (اعتمادی فرد و همکاران، ۱۳۹۴). در تبیین این وضعیت می‌توان گفت بالا بودن میزان سرمایه اجتماعی الزاماً پیامدهای مثبت اجتماعی ندارد، بالعکس، افزایش سرمایه اجتماعی منفی درون‌گروهی باعث افزایش جرم می‌شود (رازقی و رضوانی، ۱۳۹۲). همچنین، سرمایه اجتماعی در بُعد ارتباطی با گرایش به اعتیاد در جوانان رابطه منفی و معنادار دارد (عظیمی، ۱۳۹۶)؛ بدین معنا که جوانان مجرم در فضای اجتماعی رشد کرده‌اند که از سرمایه اجتماعی پایین‌تری برخوردارند. در میان پژوهش‌های مورد بررسی، فقط در یک مورد نتیجه تحقیق نشان می‌دهد سرمایه اجتماعی با کج‌رفتاری سازمانی رابطه مستقیم دارد، زیرا سرمایه اجتماعی را با مفهوم اعتماد سنجیده است (نصیرپور، ۱۳۹۵).

۲-۴. توسعه: رابطه سرمایه اجتماعی با توسعه از زوایای گوناگونی از جمله رشد اقتصادی، توسعه شهری و توسعه روستایی بررسی شده است و نتایج پژوهش‌ها حاکی از رابطه دوسویه این دو متغیر است (باستانی و رزمی، ۱۳۹۲؛ سوری، ۱۳۹۳؛ مهرگان و دلیری، ۱۳۹۴؛ محمدآوندی و همکاران، ۱۳۹۶). در کوتاه‌مدت رشد اقتصادی عاملی برای ارتقاء و بهبود سرمایه اجتماعی است اما در بلندمدت نقش سرمایه اجتماعی در رشد اقتصادی درخور توجه است؛ براین اساس با بدتر شدن

وضع اقتصادی به عنوان عاملی برای کاهش سرمایه اجتماعی و افزایش جرایم است که باز خود در طولانی مدت منجر به کاهش سطح فعالیت اقتصادی و رشد اقتصادی می شود (سوری، ۱۳۹۳). همچنین سرمایه اجتماعی با توسعه روستایی رابطه مستقیم دارد (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۲) و بر توسعه انسانی استان‌ها مؤثر است (مهرگان و دلیری، ۱۳۹۴). داشتن زیرساخت‌های توسعه یافتگی با میزان جرم، طلاق، مصرف مواد مخدر، خودکشی و طرح دعاوی دادگاه رابطه معکوس دارد (باستانی و رزمی، ۱۳۹۲). البته در این مورد باید موقعیت شهرهایی چون تهران و اصفهان را در نظر گرفت که علی‌رغم داشتن میزان بالای توسعه یافتگی، از سرمایه اجتماعی به نسبت پایین تری برخوردارند. زنجان بالاترین و تهران و ایلام پایین ترین سطح سرمایه اجتماعی را دارند (محمدیان‌منصور و همکاران، ۱۳۹۷). در درون شهرها نیز، خانوارهای ساکن محلات شهری دارای توسعه پایدار (دارای امکانات و زیرساخت‌های مناسب زندگی) از سرمایه اجتماعی بالاتری برخوردارند (محمدآوندی و همکاران، ۱۳۹۶)

۲-۵. محیط زیست: یکی از پیامدهای مثبت سرمایه اجتماعی، مشارکت و مسئولیت‌پذیری شهروندان در رابطه با محیط زیست و حفاظت از آن است. نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهند هرچه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد، همفکری و عضویت در سازمان‌های مردم‌نهاد) بیشتر باشد، آلودگی و تخریب محیط زیست کمتر است (نصراللهی و اسلامی، ۱۳۹۲)؛ به‌کارگیری پتانسیل سرمایه اجتماعی در مدیریت فجایع و بحران‌های شهری و زیست‌محیطی مؤثر است (اکبری‌لنج‌آباد، ۱۳۹۲)؛ هر چه اعتماد اجتماعی و تمایل به مشارکت بالاتر باشد، آمادگی در برابر وقوع حوادث طبیعی بالاتر است (رضایی و نوری، ۱۳۹۷) و همکاری و مشارکت اجتماعی، رسانه‌های جمعی و اطلاع‌رسانی، تعهد و مسئولیت اجتماعی، تولید و تسهیم دانش می‌توانند به بهبود سرمایه اجتماعی کمک کنند (اکبری‌لنج‌آباد، ۱۳۹۲). در سطح بین‌المللی نیز سرمایه اجتماعی ملی با دغدغه‌های زیست‌محیطی همبستگی متوسطی دارد (کیبری و کریم‌زاده، ۱۳۹۶).

۲-۶. فقر: رابطه سرمایه اجتماعی با فقر همانند رابطه این مفهوم با توسعه، دوسویه و متقابل است. بین میزان گسترش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (به‌ویژه، انسجام اجتماعی) و کاهش فقر روستاییان رابطه معناداری وجود دارد (عبداللهی و همکاران، ۱۳۹۲)، و در سمت مقابل، فقر (با مؤلفه‌های طرد اجتماعی، موقعیت فقر و فرهنگ فقر) باعث کاهش سرمایه اجتماعی می‌شود (بریمانی و همکاران، ۱۳۹۵) و متغیرهای شاخص فلاکت و ضریب جینی اثر معنی‌داری بر سرمایه اجتماعی دارند (فرجام‌نیا، ۱۳۹۶). افزایش سرمایه اجتماعی با میزان رفاه اجتماعی (بُعد ذهنی) رابطه مستقیم دارد. اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم یافته و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی با رفاه ذهنی رابطه مثبت و معناداری دارند (ابوالحسنی، ۱۳۹۲؛ برادران و حسین‌پور، ۱۳۹۲).

۲-۷. **تسهیم دانش:** یکی از مفاهیم جدیدی که بررسی ارتباط سرمایه اجتماعی با آن مورد توجه محققان قرار گرفته، تسهیم دانش است. نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد سرمایه اجتماعی سازمانی با تسهیم دانش به طور کلی رابطه مثبت و معنی‌دار دارد (احمدی‌طاهری و همکاران، ۱۳۹۵). در بعضی دیگر از پژوهش‌ها سرمایه اجتماعی با برخی از مؤلفه‌های تسهیم دانش از جمله کسب دانش و انتقال دانش (بردبار و زارعی، ۱۳۹۲)، مدل ذهنی مشترک و اشتراک‌گذاری دانش (پیرانی‌شال، ۱۳۹۴) و تمایل به جمع‌آوری دانش و بهره‌وری کارکنان (حسینی‌سرخوش و اخوان، ۱۳۹۵) رابطه مستقیم دارد؛ اما با ثبت و ضبط دانش و کاربرد دانش رابطه معناداری ندارد (بردبار و زارعی، ۱۳۹۲). سرمایه اجتماعی از طریق تسهیم دانش تأثیر مثبت و معناداری بر کارآفرینی سازمانی در کسب و کارهای مورد مطالعه می‌گذارد (منتظری و همکاران، ۱۳۹۵).

۲-۸. **توانمندسازی:** سرمایه اجتماعی بر توانمندسازی کارکنان (احساس شایستگی، احساس معناداری، احساس مؤثر بودن و داشتن حق انتخاب) تأثیرگذار است (نصراصفهانی و همکاران، ۱۳۹۵). بین برخی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از جمله مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و انسجام به ترتیب بیشترین همبستگی با میزان توانمندی زنان وجود دارد (نادری‌مهدی و وحدت‌مودب، ۱۳۹۷). طبق نتایج پژوهشی دیگر، ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی با واسطه متغیر میانجی بهزیستی ذهنی بر توانمندسازی روان‌شناختی زنان اثر مثبت و معنادار دارد (حسن‌زاده و باقرزاده، ۱۳۹۷).

۲-۹. **کیفیت زندگی:** این متغیر با مؤلفه‌هایی از قبیل کیفیت زندگی، سلامت روان، شادی و امید به آینده سنجیده شده و ارتباط آن با سرمایه اجتماعی بررسی شده است. طبق نتایج پژوهش‌های مرور شده، سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی خانوار (رضایت از زندگی) (احمدی و همکاران، ۱۳۹۲) و کیفیت زندگی زنان (خادمی و همکاران، ۱۳۹۷)، رابطه مستقیم و معنادار دارد. سرمایه اجتماعی بر شادی و نشاط اجتماعی تأثیر مستقیم دارد (نصرتی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴؛ رحمانی‌خلیلی، ۱۳۹۴؛ سپهوند و جعفری، ۱۳۹۵) و بیش از سرمایه فرهنگی و اقتصادی تبیین‌کننده شادی جوانان است (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۲). میزان شادی جوانان با کمیت و کیفیت روابط جوانان ارتباط دارد و کیفیت روابط اجتماعی در مقایسه با کمیت روابط تأثیر بیشتری بر شادی دارد (مهدی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳). همچنین یافته‌های برخی پژوهش‌ها حاکی از این است که افراد دارای سرمایه اجتماعی بالا از سلامت روان بهتری برخوردارند (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۳) و امید به آینده (رضایت از زندگی) بیشتری دارند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۲). استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی جدید در تکمیل و گذراندن اوقات فراغت موجب می‌شود که سرمایه اجتماعی در دو مؤلفه از بُعد عینی (عضویت و مشارکت در گروه‌ها و سازمان‌ها و معاشرت و ارتباطات) و بُعد ذهنی (اعتماد تعمیم یافته) ارتقاء یابد (رستگار خالده و همکاران، ۱۳۹۵). سرمایه اجتماعی و ابعاد آن (اعتماد، حمایت، تعامل، انسجام و آگاهی اجتماعی) با پایبندی به فرهنگ شهروندی ارتباط مثبت و معنادار دارد (حیدرخانی، ۱۳۹۷). سرانجام این‌که، انعطاف‌پذیری خانواده و انگیزه نیاز به موفقیت با سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معنادار دارد (اسفندیاری، ۱۳۹۲).

مشارکت سیاسی: سرمایه اجتماعی و ابعاد آن (اعتماد اجتماعی، حمایت مدنی و مشارکت مدنی) بر مشارکت سیاسی تأثیر مستقیم و معنادار دارد (نجات و همکاران، ۱۳۹۳؛ حبیب‌پور و موسوی، ۱۳۹۵؛ انصاری، ۱۳۹۶) و در این بین مؤلفه آگاهی بیشترین تأثیر را دارد (حبیب‌پور و موسوی، ۱۳۹۵). تجددگرایی در معنای (جهت‌گیری علمی، جهت‌گیری دموکراتیک، جهت‌گیری تساوی‌طلبانه و جهت‌گیری جهانی) با سرمایه اجتماعی در ابعاد شبکه‌ها، هنجارهای همیاری و اعتماد رابطه مثبت و معنادار دارد (محمدپناه، ۱۳۹۴).

۳. عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی

در میان پژوهش‌های مرور شده، تأثیر عوامل متعددی بر سرمایه اجتماعی بررسی شده که نتایج آن‌ها نشان می‌دهد عواملی نظیر احساس امنیت اجتماعی (سپهوند و جعفری، ۱۳۹۵)، اشکال هویتی، سلامت روان، تحصیلات والدین و سرمایه فرهنگی (فاتحی و اخلاصی، ۱۳۹۲)، عقاید مذهبی (مسعودنیا و همکاران، ۱۳۹۲)، دینداری در همه ابعاد آن (بهرامی، ۱۳۹۲)، مشارکت در اجتماعات دینی (عباسی و کرمی، ۱۳۹۴)، زمان صرف‌شده برای تماشای تلویزیون و زمان صرف‌شده برای استفاده از اینترنت (با تأثیر بر کیفیت روابط اجتماعی (هنجارها) (وثوقی و رحمانی خلیلی، ۱۳۹۳)، استفاده از مطبوعات (گنجی و زارع، ۱۳۹۴) بر سرمایه اجتماعی تأثیر مثبت و معناداری دارند.

۴. برآورد میزان سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن

تعداد کمی از پژوهش‌های مرور شده، به اندازه‌گیری و برآورد میزان سرمایه اجتماعی پرداخته‌اند و با توجه به جامعه آماری و جمعیت نمونه تحقیق‌شان نتایج متفاوتی ارائه داده‌اند. تعداد زیادی از این پژوهش‌ها میزان سرمایه اجتماعی را متوسط ارزیابی نموده‌اند (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ فاتحی و اخلاصی، ۱۳۹۲؛ نصیرپور، ۱۳۹۲؛ عباسی و کرمی، ۱۳۹۴؛ عطااللهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ رحمانی خلیلی، ۱۳۹۴؛ رستگار خالد و همکاران، ۱۳۹۵؛ میرفردی و ولی‌نژاد، ۱۳۹۵؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۵). که جامعه آماری بیشتر آن‌ها را جوانان، دانشجویان کاشان، شیراز و شهروندان بالای ۴۰ سال تهرانی تشکیل داده‌اند.

در تعدادی از پژوهش‌ها نیز سرمایه اجتماعی پایین‌تر از متوسط ارزیابی شده است (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۳؛ وثوقی و رحمانی خلیلی، ۱۳۹۳؛ ذوالفقاری، ۱۳۹۴؛ علی‌بابایی و تیموری، ۱۳۹۵؛ احمدی طاهری و همکاران، ۱۳۹۵؛ رجایی و همکاران، ۱۳۹۵؛ موحد و همکاران، ۱۳۹۷؛ رضایی و نوری، ۱۳۹۷)؛ که جمعیت نمونه تحقیق از میان کارکنان ادارات دولتی، معلمان، ساکنان شهرهای اطراف تهران از جمله ورامین و کرج انتخاب شده‌اند.

بخشی از پژوهش‌ها نیز سرمایه اجتماعی را متوسط رو به بالا برآورد نموده‌اند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۲؛ رستگار خالد و همکاران، ۱۳۹۲؛ نجات و همکاران، ۱۳۹۳؛ گنجی و زارع، ۱۳۹۴؛ نصرتی‌نژاد

و همکاران، ۱۳۹۴؛ رحیمی و محمدیان، ۱۳۹۴)؛ که جمعیت نمونه تحقیق خود را از میان جوانان شهرستان‌هایی چون بوشهر و کاشان و شهروندان یاسوج و مردم منطقه آران و روستاییان برگزیده‌اند. در چند مورد از پژوهش‌ها نیز در رابطه با مؤلفه‌های مختلف سرمایه اجتماعی نتایج متفاوتی ارائه شده است، از جمله در پژوهش (پورموسوی و همکاران، ۱۳۹۲) تعامل پذیری، هنجارگرایی، مسئولیت‌پذیری و اعتماد اجتماعی در وضعیت مطلوب، همبستگی اجتماعی متوسط و مشارکت اجتماعی و رضایت شغلی متوسط رو به پایین برآورد شده است. و در پژوهشی دیگر (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۲) اعتماد اجتماعی متوسط و مشارکت اجتماعی و انسجام و همبستگی اجتماعی خوب ارزیابی شده است.

با توجه به یافته‌های تحقیق، ملاحظه می‌شود که در بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با متغیرهای مختلف اعم از زمینه‌ای، مستقل و وابسته نتایج متفاوت و گاه متضادی به دست آمده است که می‌تواند به دلایل مختلف از جمله انتخاب تعریف متفاوت، در نظر گرفتن ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی، داشتن فرضیه‌های متفاوت با توجه به مبانی نظری تحقیق، جامعه آماری و جمعیت نمونه متفاوت باشد، و این امر امکان تبیین کلی یا نتیجه‌گیری قطعی را دشوار می‌سازد؛ اما علیرغم این تفاوت‌ها با ترکیب نتایج ارائه شده و در نظر داشتن شرایط تحقیق می‌توان روابط و نتایجی به شرح ذیل ارائه داد. در مجموع، سرمایه اجتماعی کلی مردان نسبت به زنان بیشتر است که می‌تواند به دلیل دسترسی بیشتر مردان به موقعیت‌های شغلی و اقتصادی باشد، گو این‌که اشتغال زنان با افزایش سرمایه اجتماعی آنان نسبت به سایر زنان منجر می‌شود؛ همچنین زنان در مؤلفه‌هایی مانند سرمایه اجتماعی همسایگی و اعتماد نهادی نسبت به مردان وضعیت مناسب‌تری دارند. در برخی پژوهش‌ها بین سن و سرمایه اجتماعی رابطه معناداری گزارش نشده است، اما در کل، می‌توان گفت گروه‌های سنی جوان‌تر نسبت به میانسالان و سالمندان از سرمایه اجتماعی پایین‌تری برخوردارند. نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که در صورت کنترل سایر متغیرهای زمینه‌ای، تأهل به دلیل گسترش دامنه ارتباطات اجتماعی افراد باعث افزایش سرمایه اجتماعی نسبت به افراد مجرد می‌شود. متغیر تحصیلات با سرمایه اجتماعی دارای ارتباط مثبت و معنادار است، اما باید توجه داشت که تأثیر این عامل با کنترل متغیر سن معنا پیدا می‌کند، بدین صورت که در هر گروه سنی با افزایش تحصیلات میزان سرمایه اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. عامل زمینه‌ای دیگر، اشتغال است که به علت افزایش مشارکت رسمی و غیررسمی افراد در اجتماع می‌تواند بر میزان سرمایه اجتماعی مؤثر باشد، اما این تأثیر نیز با کنترل متغیرهای سن، جنس و تأهل می‌تواند معنا پیدا کند؛ بدین صورت که زنان، مردان، جوانان، میانسالان، افراد متأهل یا مجرد در صورت شاغل بودن نسبت به پروه‌های مقابل خود از سرمایه اجتماعی بالاتری برخوردارند. محل سکونت از دیگر عوامل زمینه‌ای مؤثر بر سرمایه اجتماعی است، بدین صورت که، روستاییان بالاتر از شهرنشینان، ساکنان محله‌های توسعه‌یافته و مرکزی شهر بیشتر از ساکنان محله‌های حاشیه‌ای و پیرامونی و ساکنان مناطق روستایی توسعه‌یافته و برخوردار بیشتر از مناطق کمتر برخوردار و توسعه‌نیافته از سرمایه اجتماعی برخوردارند. سرانجام، این‌که درآمد به عنوان یک متغیر زمینه‌ای به تنهایی تأثیر مستقیمی بر سرمایه اجتماعی ندارد، بلکه به‌واسطه مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی (نمادین) بر سرمایه اجتماعی اثر می‌گذارد. نتایج فوق، در مجموع با نتایج فراتحلیل‌های ارائه شده توسط ناطق‌پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۵؛ سیاهپوش، ۱۳۸۷ و سفیری و صدفی، ۱۳۹۱ همخوانی دارد.

بیشتر پژوهشگران پیامدها یا کارکردهای سرمایه اجتماعی را در قالب رابطه آن با متغیرهای وابسته بررسی نموده‌اند، که نتایج آن‌ها می‌تواند در دو سطح خرد و کلان تقسیم‌بندی نمود. در سطح خرد، سرمایه اجتماعی بر هویت اجتماعی و ملی تأثیر مثبت و معنادار داشته و فرایند مشارکت اجتماعی و

سیاسی افراد را تسهیل نموده و تعلق اجتماعی افراد را ارتقا می دهد. همچنین کیفیت زندگی، رضایت از زندگی، نشاط و شادکامی و امید به آینده در افراد دارای سرمایه اجتماعی بیشتر به مراتب بالاتر است. همچنین احساس امنیت، قانونمداری، احساس رفاه (رفاه ذهنی)، احساس شایستگی، احساس معناداری، احساس مؤثر بودن افراد با میزان سرمایه اجتماعی آنان همبستگی مستقیم و معنادار دارد. در سطح کلان، جوامع، گروه ها و سازمان های دارای سرمایه اجتماعی بالاتر از امنیت اجتماعی بالاتری برخوردارند، فرایند توسعه را بهتر طی می کنند و از مواهب آن بهره بیشتری می گیرند، میزان ارتکاب جرائم، انحرافات و آسیب های اجتماعی پایین تری دارند، آلودگی و تخریب محیط زیست در آنها پایین تر است و آمادگی بیشتری در مقابله با حوادث و رویدادهای طبیعی دارند، و تسهیم دانش و توانمندسازی افراد و گروه ها با گستردگی و اثرگذاری بیشتری انجام می شود.

برخی از پیامدهای سرمایه اجتماعی با داشتن رابطه دوسویه با آن در کنار برخی عوامل دیگر می توانند در فرسایش یا تقویت سرمایه اجتماعی مؤثر باشند. احساس امنیت اجتماعی، توسعه یافتگی، وضعیت اقتصاد و رفاه جامعه، دینداری و مشارکت دینی، استفاده از مطبوعات، میزان و نوع جرایم و انحرافات و کیفیت ارتباطات اجتماعی از مهم ترین عوامل تأیید شده مؤثر بر سرمایه اجتماعی در پژوهش های مورد بررسی در این تحقیق هستند.

سرانجام این که، با در نظر داشتن رابطه چندجانبه و پیچیده سرمایه اجتماعی با متغیرهای زمینه ای، مستقل و وابسته ای که برشمردیم، هر گونه اقدام و تلاش در جهت ارتقای سرمایه اجتماعی با تأثیرگذاری بر طیف وسیعی از متغیرهای فردی و اجتماعی زمینه را برای بهبود شرایط اجتماعی و بازتولید خود سرمایه اجتماعی مهیا می سازد و این چرخه به بهبود زندگی فردی و اجتماعی و کاهش آسیب های اجتماعی و افزایش رضایت از زندگی منجر خواهد شد.

پی نوشت

¹ www.sid.ir

² آمار به روز شده در تاریخ ۱۳۹۸/۰۴/۰۱

³ Coleman

⁴ Putnam

⁵ Fukuyama

⁶ Lin

⁷ mobilized social capital

⁸ accessible social capital

⁹ - Bo Rothstein

¹⁰ Portes

¹¹ Quantitative meta-analysis

¹² Qualitative meta-analysis

¹³ Johnson and Alen

¹⁴ www.magiran.com

¹⁵ <https://irandoc.ac.ir/>

منابع

۱. اکبری تبار، علی اکبر (۱۳۹۶). سرمایه اجتماعی مجازی ایرانیان و اثرات آن بر سلامت آنان، رساله دکتری رشته رفاه اجتماعی، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
۲. انتظاری، علی و مهري، نادر (۱۳۹۱). درآمدی بر فراتحلیل (با نیم‌نگاهی به قابلیت فراتحلیل در پژوهش‌های علوم اجتماعی در ایران)، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
۳. پاک‌سرشت، سلیمان (۱۳۹۳). ملاحظات و راهبردهای ارتقای سرمایه اجتماعی، راهبرد فرهنگ، شماره ۲۵، صص ۱۰۴-۷۲.
۴. پیران، پرویز (۱۳۹۲). مبانی مفهومی و نظری سرمایه اجتماعی، تهران: نشر علم.
۵. پیران، پرویز، موسوی، میرطاهر و شیانی، ملیحه (۱۳۸۵). کارپایه مفهومی و مفهوم‌سازی سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شرایط ایران)، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳، صص ۴۴-۹.
۶. تاجبخش، کیان (۱۳۸۹). سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، تهران: نشر شیرازه.
۷. رضایی، علی اکبر و فتحی‌پور، ارسلان (۱۳۹۲). سرمایه اجتماعی، مفاهیم و مدل‌های سنجش، تهران: نشر فرهنگ و تمدن.
۸. روستاین، بو (۱۳۹۳). دام‌های اجتماعی و مسأله اعتماد، ترجمه رهبری، لادن و شارع‌پور، محمود و فاضلی، محمد و فتاحی، سجاد، آگه.
۹. سفیری، خدیجه و صدفی، ذبیح‌الله (۱۳۹۱). فراتحلیل مطالعات و تحقیقات جنسیت و سرمایه اجتماعی، جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۳، شماره ۳، صص ۷۴-۳۷.
۱۰. سیاهپوش، امیر (۱۳۸۷). فراتحلیل مطالعات سرمایه اجتماعی در ایران، در راهبرد فرهنگ، شماره ۳، صص ۱۲۴-۹۹.
۱۱. فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۴). پایان نظم (بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن)، ترجمه غلامعباس توسلی، تهران: نشر جامعه ایرانیان.
۱۲. موسوی، میرطاهر و شیانی، ملیحه (۱۳۹۴). سرمایه اجتماعی و سلامت اجتماعی، مفاهیم و رویکردها، تهران: نشر آگه.
۱۳. مهري، نادر (۱۳۹۰). فقر فراتحلیل در پژوهش‌های علوم اجتماعی در ایران، فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی، شماره ۱۱، صص ۷۰-۱۴۹.
۱۴. ناطق‌پور، محمدجواد و فیروزآبادی، سیداحمد (۱۳۸۵). شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل عوامل مؤثر بر آن، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۸، صص ۱۹۰-۱۶۰.

15. Coleman, J. S. (1990). *Equality and Achievement in Education*, Westview Press, Boudler.
16. Lin, N. (2001). *Social Capital: A theory of social structure and action*, Cambridge: Cambridge University Press.
17. Narayan, D. & Cassidy, M. F. A. (2001), *Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and validation of a Social Capital Inventory*, in *Current Sociology*, 49(2), SAGE Publications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi.
18. Portes, A. (1998). *Social Capital: its origins and applications in modern sociology*, *Annual Review* 24, pp. 1-24.
19. Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work: civic traditions in modern Italy*, Princeton: Princeton University Press.